

С. М. Овчаров

Полтавський національний
педагогічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

У статті досліджується проблема формування системи неперервної професійної освіти вчителів інформатики. Описано сутність поняття неперервності освіти та різні підходи до її трактування. Розглянуто основні концептуальні положення розвитку неперервної освіти в Україні. Охарактеризовано основні етапи неперервної професійної підготовки вчителів інформатики.

Ключові слова: неперервна освіта, принципи неперервної освіти, професійна підготовка вчителів інформатики.

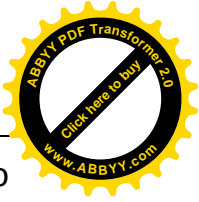
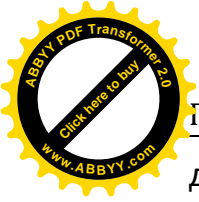
Постановка проблеми. Сьогодення висуває нові вимоги до якості освітніх послуг. Нагальним завданням освітньої політики України є модернізація сфери, на якій наголошено в Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття). В ній, зокрема, підкреслено, що одним із принципів її реалізації є неперервність, яка відкриває можливості для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, досягнення цілісності й наступності в навчанні та вихованні, перетворення освіти в процес, що триває впродовж усього життя людини.

Однією з характерних особливостей неперервної освіти є визнання того факту, що з моменту виникнення цю концепцію розглядають не як суто теоретичну інновацію, відірвану від реального життя, а як наукове узагальнення нових практичних рішень у процесі організації навчання. Зміни в економіці, науці й техніці, соціальній сфері об'єктивно викликали до життя нові форми навчання, які відповідають потребам сучасного суспільства.

У психолого-педагогічному аспекті характерною для неперервної освіти є тенденція опору на самоосвіту, формування її вмінь і навичок, розвиток ціннісних орієнтацій у контексті «навчання протягом життя», широке використання сучасних активних форм і методів навчання, підхід до нього як до процесу накопичення життєвого й професійного досвіду.

Аналіз актуальних досліджень. Над проблемами вивчення організаційних моделей та теоретичних концепцій побудови неперервної освіти працювали О. О. Андреев, В. Л. Аношкіна, А. У. Бейтс, А. О. Вербицький, Б. С. Гершунський, М. З. Згуровський, Л. О. Коханова, О. В. Купцов, В. М. Кухаренко, В. О. Сластенін, Г. О. Ягодін та інші науковці. Але єдиного підходу до трактування цього поняття в науці ще немає.

Наприклад, Г. О. Ягодін головним чинником неперервної освіти вважає кінцевий результат процесу постійного й неухильного сходження особистості до нових висот пізнання й перетворення світу [10, 37]. На

думку О. В. Купцова, основою неперервної освіти є надбання людиною додаткових знань. Різні види додаткової освіти при цьому не позбавлені самостійного значення [5, 37]. А. О. Вербицький, розглядаючи проблему неперервної освіти, звертає увагу на розуміння принципу неперервності й виступає проти трактування неперервної освіти як навчання із заздалегідь установленою періодичністю, тобто механічного вирішення цієї проблеми. Змістовне розв'язання проблеми автор пропонує, увівши поняття «кваліфікація», яке характеризує не суму отриманих документів про освіту, а рівень компетентності фахівця, його здатність вирішувати певні професійні соціальні завдання. Водночас він вважає, що свого роду заповнювачем резервів неперервності стає самоосвіта, яка допускає збереження й розвиток пізнавального ставлення людини до світу, її вміння вчитися [2]. І подібних трактувань можна навести багато.

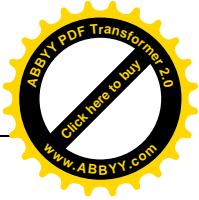
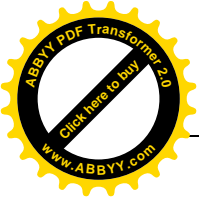
Мета статті – теоретично обґрунтувати сутність неперервної професійної освіти вчителів інформатики та намітити шляхи її реалізації.

Виклад основного матеріалу. Поняття неперервності освіти, в тому числі й професійної, можна розглядати стосовно трьох основних складових. По-перше, щодо особистості, неперервність означає, що людина вчиться постійно, до того ж вона навчається в освітніх установах або займається самоосвітою. По-друге, стосовно освітніх процесів. У цьому аспекті неперервність характеризується спадкоємністю змісту освітньої діяльності при переході одного життєвого етапу людини до іншого. По-третє, відносно освітніх установ, неперервність пов'язана з їхньою мережею, яка забезпечує необхідний простір освітніх послуг, здатних задовольнити будь-які освітні потреби людей [1].

Аналіз теоретичних досліджень даної проблеми свідчить, що на сьогоднішній день у психолого-педагогічній літературі найширше представлений підхід до освіти, яка є неперервною в просторі й часі. Згідно з цим підходом, неперервна професійна освіта – це системно організований процес освіти людей упродовж усього життя, що дає змогу кожній людині отримувати, оновлювати й поглиблювати знання, необхідні для успішного виконання різних соціально-економічних ролей у системі соціальних контрактів, вибравши для цього ту освітню траєкторію, яка найповніше відповідає освітнім потребам особистості й суспільства [3, 41].

Загалом неперервну освіту можна розглядати в таких аспектах:

- довічного процесу набуття знань;
- постійного оновлення її змісту;
- єдності підготовки до життя й самого життя;

- перманентного характеру змін в освіті;
- неперервного процесу перетворення освіти на самоосвіту.

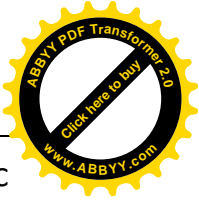
У відповідності до того можна визначити й основні її компоненти: 1) заклади дошкільного виховання; 2) середні й вищі професійні заклади освіти з відривом від виробництва; 3) середні й вищі професійні заклади освіти без відриву від виробництва; 4) університети, інститути професійної підготовки й перепідготовки; 5) клубні організації, які займаються освітньою підготовкою; 6) засоби масових комунікацій, що використовуються для освітніх цілей, 7) самоосвіта [9, 228–248].

Теоретичні підходи до суті неперервної освіти знайшли своє відображення в моделях даного явища, які можуть бути зараховані й до професійної освіти:

- неперервна професійна освіта дорослих, потреба в якій зумовлена необхідною компенсацією знань і умінь, запитами технологічного прогресу;
- неперервна освіта як довічний процес (освіта протягом життя) в умовах функціонування педагогічно організованих формальних структур;
- довічна освіта, яка пов'язана з прагненням особистості до постійного пізнання себе й навколишнього світу; метою неперервної освіти в цьому випадку стає всебічний розвиток і саморозвиток людини, її біологічних, соціальних і духовних потенцій [7, 102–107].

Згідно з поглядами сучасних дослідників, система неперервної професійної освіти повинна ґрунтуватися на принципах багаторівневості, варіативності, гнучкості й багатофункціональності. Неперервній професійній освіті характерні такі основні властивості: універсальність, спадкоємність, інтегративність.

Неперервна педагогічна освіта вчителів – це система підготовки педагогічних кадрів для загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів, яка передбачає єдність трьох етапів: довузівська професійна підготовка учнів-старшокласників; фундаментальна професійна підготовка майбутнього вчителя в педагогічному вищому навчальному закладі; післядипломна освіта педагогічних працівників [4, 11]. Вона є одним із найважливіших напрямів реалізації ідей неперервності освіти. Але сьогодні обов'язково треба враховувати сучасні тенденції реформування освіти. Насамперед це перехід ВНЗ, зокрема педагогічних, на ступеневу модель професійної підготовки фахівців: «бакалаврат – магістратура». У цьому випадку ВНЗ має забезпечити фундаменталізацію педагогічної освіти, що передбачає значне збільшення частки загальнотеоретичних дисциплін, у тому числі з психолого-педагогічних наук. Вузівський ступінь покликаний зробити освіту фундаментальною, допомогти студентам у теоретичному

узагальненні та інтеграції навчальної інформації. На рівні ВНЗ процес навчання має великі можливості щодо стимулювання й розвитку самостійності студентів, їхньої інтелектуальної творчості.

Розглянемо основні концептуальні положення освіти дорослих, на основі яких у наш час ґрунтується концепція розвитку неперервної освіти в Україні:

1) створення правового, економічного й науково-методичного забезпечення системи освіти дорослих, що ґрунтується на андрогогічних засадах;

2) розвиток національних державно-суспільних систем управління освітою дорослих;

3) розширення доступності загальної й професійної освіти, інших освітніх програм для різних груп населення, в тому числі й безробітних, осіб із обмеженими можливостями, осіб, які за певних обставин позбавлені можливості бути активними учасниками соціального, економічного й культурного життя суспільства тощо;

4) активізація просвітницької діяльності, спрямованої на підвищення загальної культури й соціальної активності дорослого населення;

5) навчання дорослих шляхом надання їм широких можливостей отримувати доступ до всіх культурних установ, засобів масової інформації й нових інформаційних технологій;

6) підвищення умов і якості навчання дорослих;

7) удосконалення підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів для системи освіти дорослих;

8) покращення умов для професійного розвитку спеціалістів з освіти дорослих;

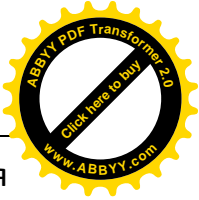
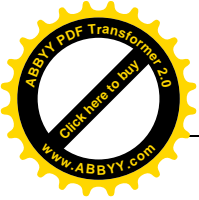
9) розвиток змісту освіти дорослих з урахування актуальних проблем сучасного суспільства;

10) розвиток механізму фінансування освіти дорослих;

11) розвиток міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих [6].

Аналіз теорії й практики професійної підготовки вчителів інформатики свідчить, що багато років у педагогічних ВНЗ вона носила яскраво виражений алгоритмічний характер. Це пояснюється відсутністю в переважної більшості викладачів ґрунтовних знань і навичок з інформатики та сучасних інформаційних технологій, недостатнє володіння ними основами використання комп'ютерних технологій у навчанні. Крім того, на сьогоднішній день залишаються невирішеними такі проблеми:

□ відсутність цілісної системи неперервної професійної підготовки вчителів інформатики;

□ відставання розвитку теорії й практики використання комп'ютерних технологій від темпів розвитку сучасного апаратного й програмного забезпечення;

□ відсутність науково обґрунтованих механізмів відбору змісту навчання інформатики відповідно до нової мети й моделей навчання;

□ недостатнє використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у процесі вивчення психолого-педагогічних і методичних дисциплін у ВНЗ.

Зазначені чинники підтверджують необхідність вдосконалення змісту навчання майбутніх вчителів інформатики в контексті неперервної професійної освіти на сучасному етапі.

Відповідно до вищезазначеного, структура професійної підготовки сучасних учителів інформатики повинна бути узгоджена зі структурою шкільного курсу інформатики й має забезпечувати їх подальший професійний саморозвиток.

В системі неперервної професійної підготовки вчителів, зокрема інформатики, доцільно виділяти такі етапи:

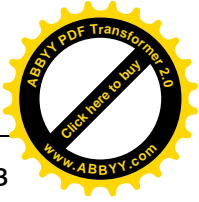
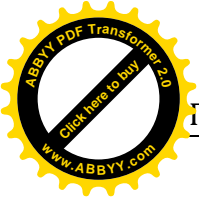
□ довузівську підготовку майбутніх учителів інформатики в дошкільних навчальних закладах, профільних школах (класах) з поглибленим вивченням інформатики;

□ базову професійну освіту в педагогічних ВНЗ, яка повинна забезпечувати ступеневу професійну підготовку фахівців «бакалавр – магістр»;

□ навчання у фаховій аспірантурі чи докторантурі;

□ післядипломну освіту в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Підготовка вчителя інформатики повинна здійснюватися за навчальними планами й програмами, які забезпечують сучасний рівень його кваліфікаційної підготовки, формують особистість, яка здатна творчо, на професійному рівні вирішувати освітні й виховні завдання в умовах формування української державності, формування національної системи освіти, виведення її на рівень міжнародних критеріїв і стандартів [8, 24]. Удосконалення змісту фахової підготовки вчителів інформатики в контексті неперервної професійної освіти повинно насамперед полягати в поглибленні теоретичних основ дисциплін, що вивчаються, одночасно з розширенням окремих профілів навчання; в урахуванні особистісних потреб студентів, їх інтересів та прагнень у навчанні; у формуванні здібностей до самонавчання, самовиховання й саморозвитку.

Розглянемо основні етапи професійної підготовки вчителів інформатики в системі неперервної професійної освіти. Насамперед це основи інформатики та програмування, які вивчаються майбутніми фахівцями в дошкільних навчальних закладах, загальноосвітніх та профільних школах (класах) з поглибленим вивченням інформатики. Ці програми на сьогоднішній день, зазвичай, є неузгодженими в межах України. Викладання навчального матеріалу відбувається за навчальними планами, які розробляються у відповідності до специфіки певних шкіл. Це призводить до різного рівня вхідної підготовки абітурієнтів з інформатики, що ускладнює їхнє подальше навчання в педагогічних ВНЗ.

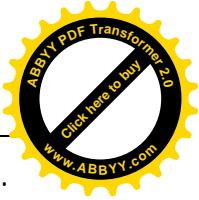
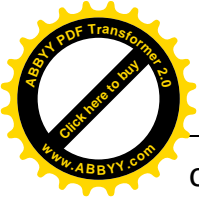
На наступному етапі майбутні вчителі інформатики здобувають базову професійну освіту в педагогічних ВНЗ. Вона полягає у вивченні різноманітних циклів фундаментальних навчальних дисциплін. Розглянемо основні з них.

Загальнонаукова підготовка вчителів інформатики, яка містить цикли загальних гуманітарних, соціально-економічних, математичних і природничонаукових дисциплін та курси за вибором, спрямована на становлення особистісної й професійної культури майбутнього педагога, формування його комунікативних, експресивних та професійних якостей. Знання вміння й навички, що формуються під час загальнонаукової підготовки, є інваріантними для майбутніх учителів загальноосвітньої та профільної шкіл. Варіативність підготовки реалізується за рахунок курсів за вибором, використання індивідуальних навчальних планів, реалізації програм для обдарованих студентів.

Психолого-педагогічна підготовка майбутнього вчителя, зокрема інформатики, має забезпечити формування знань й умінь із основ педагогіки та психології, вікової гігієни, основ безпеки життєдіяльності, прикладної соціології, застосування технологій особистісно зорієнтованого навчання, які також інваріантні для всіх етапів підготовки вчителів інформатики.

Професійна підготовка майбутніх учителів інформатики для загальноосвітньої й профільної шкіл повинна здійснюватися на базовому та підвищеному рівнях складності відповідно. При цьому знання й вміння з інформатики повинні бути сформовані під час вивчення дисциплін фахової підготовки, додаткової професійної підготовки та курсів за вибором. Перелік дисциплін профільної підготовки вчителів інформатики визначається певним педагогічним ВНЗ у залежності від спеціалізації майбутнього фахівця.

Підготовка майбутніх учителів у галузі теорії й методики навчання інформатики повинна здійснюватися в загальнотеоретичному та методичному аспектах. Загальнотеоретична підготовка має бути

однаковою для вчителів інформатики загальноосвітніх та профільних шкіл. Методична підготовка повинна передбачати розгляд питань методики вивчення окремих розділів і тем шкільного курсу інформатики й здійснюватися диференційовано, у залежності від спеціалізації майбутнього вчителя. Додаткові знання можуть бути отримані студентами під час опанування ними курсів за вибором.

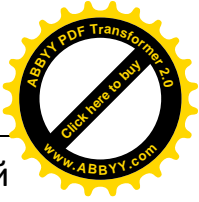
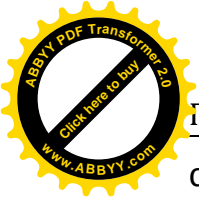
Зрозуміло, що якісна професійна підготовка майбутніх учителів інформатики повинна бути забезпечена певними педагогічними умовами, які повинні сприяти всебічному розвитку студентів, удосконаленню їхньої професійної майстерності. Серед них, на наш погляд, доцільно виділити такі:

- забезпечення сучасної матеріально-технічної бази освітнього процесу;
- створення сучасного інформаційно-освітнього середовища ВНЗ як необхідної умови інформатизації навчального процесу;
- використання в навчально-виховному процесі різноманітних способів мотивації навчальної діяльності студентів;
- організація взаємозв'язку аудиторної й поза аудиторної діяльності студентів;
- використання в навчальному процесі нових ефективних педагогічних технологій;
- залучення студентів до спільної дослідницької діяльності в межах студентського наукового суспільства;
- підвищення професійно-педагогічної компетентності викладачів ВНЗ та деякі інші.

Нарешті, післявузівська освіта в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників має бути диференційованою за змістом і повинна забезпечувати:

- поглиблення науково-теоретичних знань слухачів з курсу інформатики;
- підвищення рівня фахової підготовки вчителів;
- ознайомлення з особливостями викладання інформатики за профільними програмами;
- удосконалення методичної підготовки вчителів інформатики, які працюють у профільних школах (класах);
- ознайомлення з інноваційними технологіями навчання та можливостями їх впровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх і профільних навчальних закладів та деякі інші.

Окремо варто зупинитися на значенні самоосвіти як вагомого компонента неперервної професійної освіти вчителів. Особливо це

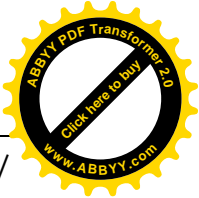
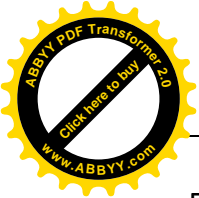

стосується саме вчителів інформатики, оскільки комп'ютерна техніка й відповідне програмне забезпечення оновлюються в середньому кожні 2–3 роки, а іноді й швидше. Тому перепідготовка вчителів в системі післядипломної педагогічної освіти, яка відбувається один раз на 5 років, не забезпечує своєчасного якісного оновлення їхніх знань. Зазвичай їм доводиться самостійно опанувати нову комп'ютерну техніку та програмне забезпечення, в тому числі й навчального призначення. Тому одним із найважливіших завдань системи неперервної професійної освіти вчителів інформатики є прищеплення навичок самонавчання, що дозволить їм самостійно поповнювати свої теоретичні знання та удосконалювати практичну підготовку зі шкільного курсу інформатики.

Висновки. Для кожного фахівця, зокрема вчителя інформатики, неперервна освіта повинна стати процесом формування й задоволення його пізнавальних запитів, духовних потреб, розвитку особистісних задатків і здібностей в різних навчальних закладах за допомогою різноманітних видів і форм навчання, а також шляхом самоосвіти й самовиховання. Вона повинна ґрунтуватися на принципах багаторівневості, варіативності, гнучкості й багатофункціональності та має забезпечувати якісну професійну підготовку вчителів, ґрунтовну фахову перепідготовку та підвищення їхньої кваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аношкина В. Л. Образование. Инновация. Будущее. (Методологические и социокультурные проблемы) / В. Л. Аношкина, С. В. Резванов. – Ростов н/Дону : Изд-во РО ИПК и ПРО, 2001. – 176 с.
2. Вербицкий А. А. Методологические проблемы непрерывного образования / А. А. Вербицкий // Непрерывное образование: методология и практика. – М., 1990.
3. Зеленина Л. М. Перспективные проблемы развития целостной дидактической системы в условиях непрерывного образования / Л. М. Зеленина, С. И. Портнова // Перспективные проблемы развития системы непрерывного образования : сб. науч. трудов под ред. Б. С. Гершунского и др. – М., 1987. – С. 38–43.
4. Кравченко Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти: Монографія / Л. М. Кравченко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 420 с.
5. Купцов О. В. Непрерывное образование: подходы и решения / О. В. Купцов // Теория и практика физической культуры. – 1987. – № 9. – С. 37.
6. Лук'янова Л. Б. Концептуальні положення освіти дорослих [Електронний ресурс] / Л. Б. Лук'янова. – Режим доступу : www.rusnauka.com/7_NND_2009/Pedagogica/43099.doc.htm.
7. Маслов В. И. Непрерывное образование: подходы к сущности / В. И. Маслов, Н. Н. Зволинская, В. М. Корнилов // Труды ученых ГЦОЛИФКа: Ежегодник. – М., 1993. – С. 102–117.
8. Овчаров С. М. Індивідуально-диференційована система професійного навчання майбутніх учителів інформатики : монографія / С. М. Овчаров. – Полтава; «АСМІ», 2010. – 120 с.
9. Солдатенко М. М. Проблеми розвитку неперервної професійної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / За ред. І. А. Зязюна. – Київ : Видавництво «Віпол», 2000. – С. 228–248.

10. Ягодин Г. А. Перестройка высшей школы и непрерывное образование / Г. А. Ягодин // Политическое самообразование. – 1986. – № 7. – С. 37.

РЕЗЮМЕ

С. М. Овчаров. Теоретические принципы формирования системы непрерывного профессионального образования учителей информатики.

В статье исследуется проблема формирования системы непрерывного профессионального образования учителей информатики. Описана сущность понятия непрерывности образования и разные подходы к его трактовке. Рассмотрены основные концептуальные положения развития непрерывного образования в Украине. Охарактеризованы основные этапы непрерывной профессиональной подготовки учителей информатики.

Ключевые слова: непрерывное образование, принципы непрерывного образования, профессиональная подготовка учителей информатики.

SUMMARY

S. Ovcharov. Theoretical foundation of formation of the uninterrupted system to provide professional education for information technology teachers.

The article is dedicated to cover a problem of formation of the uninterrupted system to provide professional education for information technology teachers. The issue of uninterrupted system of education is studied with different approaches to its presenting. The major concepts of uninterrupted education in Ukraine are considered. The main stages of uninterrupted education are set forth.

Key words: uninterrupted education, principles of uninterrupted education, professional training of information technology teachers.

УДК 377.8.378

З. М. Хитра

Університетський коледж

Київський університет імені Бориса Грінченка

СУТНІСТЬ СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У статті аналізується сутність та методологічні засади системного, комплексного, інтегративного, діяльнісного, синергетичного та компетентнісного підходів щодо підготовки майбутнього вчителя до формування в учнів цілісної картини світу. Впровадження різних наукових підходів в навчальний процес базується на комплексному їх використанні за принципами органічного поєднання, доцільності та взаємного доповнення.

Ключові слова: цілісна картина світу, формування в учнів цілісної картини світу, майбутні вчителі початкової школи, професійна освіта, системний, комплексний, інтегративний, діяльнісний, синергетичний та компетентнісний підходи.

Постановка проблеми. В Національній доктрині розвитку освіти України зазначено, що важливим завданням освіти є забезпечення формування в дітей і молоді цілісної наукової картини світу і сучасного світогляду, здібностей і навичок самостійного наукового пізнання [3, 4]. У зв'язку з цим, постає необхідність внесення змін у зміст та способи розгортання професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, суттєво змінюючи вимоги до рівня їх професіоналізму, інтелектуальних,